

Taloustieteellisestä teologiasta

Esa Mangeloja
KTT, YTM, professori (vs.)
Jyväskylän yliopisto

Economics as Religion.
From Samuelson to
Chicago and Beyond.

Nelson, Robert H. *The Pennsylvania State University Press. University Park, Pennsylvania. 2001. 378 s.*

Taloustieteen piirissä on viimeaikoina herännyt kiinnostusta uskonnollisten ja taloustieteellisten ilmiöiden keskinäisiin vuorovaikutussuhteisiin. Uskonnon taloustieteen piiriin voidaan lukea *Robert J. Barron* uudet kasvuteoreettiset ehdotukset. Uskonnollisia muuttujia hyödynnetään empiirisissä taloudellisen kasvun malleissa, joissa nämä muuttujat toimivat moraalisten ja eettisten arvojen edustajina. Toisaalta monia uskonnollisen käyttäytymisen ilmiöitä voidaan tehokkaasti selittää käyttäen taloustieteellistä argumentointia ja työvälineistöä. Tästä ajankohtainen esimerkki on *Eli Bermanin* taloustieteellinen analyysi radikaalien islamistien ajattelutavasta.

Käsittelyssä oleva *Nelsonin* kirja edustaa näistä poikkeavaa tutkimuslinjaa. Siinä huomio suuntautuu taloustieteellisen ja teologisen argumentaation ja retoriikan yhtäläisyyksiin. USA:n sisäministeriön ekonomistina pitkään toiminut *Robert Nelson* toimii nykyisin Marylandin yliopiston (School of Public Affairs) taloustieteen professorina. Hänen uusimman kirjansa perusteeksi on, että taloustieteilijät pyrkivät samaistumaan luonnontieteen itseymmär-

rykseen ja argumentointitapaan. Todellisuudessa he kuitenkin ovat lähempänä teologiaa kuin luonnontiedettä. Arvovapaan taloustieteen vähintäänkin implisiittinen ideaali on paljon hankalammin saavutettavissa yhteiskunnallisessa analyysissä, jota taloustiedekin väistämättä edustaa, kuin vaikkapa elektroniikan laboratoriomittauksissa. Kirja on temaattisesti jatkoa hänen vuonna 1991 ilmestyneelle kirjalleen *Reaching for Heaven on Earth: The Theological Meaning of Economics*”.

Nelsonin huolellinen taloustieteen oppihistorian analyysi pyrkii osoittamaan useiden keskeisten taloustieteen kehittäjien, heistä näkyvimpänä *Paul Samuelsonin*, käyttäneen teologialle ominaista retoriikkaa argumentoidessaan talusteorioidensa puolesta. Taloudellisen niukkuuden ja loputtomien tarpeiden dilemmasta on luotu taloudellisen perisyntin korpus, tarujen *golem*, josta ihmiskunnan kärsimys kumpuaa. Tästä kirouksesta voidaan vapautua vain oikein formuloidun, horjumattomasti sisäistetyn ja rationaalisen talouskäyttämisen avulla, taloudellista kasvua generoivan messiaanisen kapitalismin kautta. Taloudellinen

vahva kasvu johtaa ihmiskunnan uuteen paraatiisiin, messiaanisen utopian tuhatvuotiseen rauhanvaltakuntaan. Siellä taloudellinen niukuus ei enää vaivaa kuluttajia, vaan kaikilla on riittävästi materiaalista varallisuutta, edelleen tarjoten ihmisille riittävän henkisen onnellisuuden tilan.

Taloustieteen koulukuntien kehitys ja formulointi voidaan nähdä analogiana läntisen teologian valtavirran jakautumiseen katolilaisuuteen ja protestantismiin. Nämä koulukunnat sisältävät samalla omat oletuksensa olemassaolon peruskysymyksistä. Katolisuus uskoen ihmiskunnan rationaaliin kehitysmahdollisuuksiin (edustajinaan *Aristoteles*, *Tuomas Akvinolainen* ja *J.M. Keynes*), toisaalta protestantismi edustaen pessimistisempää ja radikaalimpaa ihmiskuvaa, jossa ilman dramaattista suunnanmuutosta ei seuraa mitään todellista edistystä (*Platon*, *Augustinus*, *Calvin* ja *Marx*). *Nelson* liittää tämän näkökulman taloustieteen viimevuosisadan merkittävimpiin koulukuntiin. Cambridgen ja MIT:n edustaman taloudellisen insinööritieteen kulta-aikaa kesti 1960-luvulle, ja sen keskeisimpänä edustajana toimi Paul Samuelson (Raamattuna taloustieteen klassinen perusoppikirja, "Economics"). Aivan kuten katolisuudessa tarvitaan teologian ammattilaisia, papistoa, toimimaan välimiehinä Jumalan ja tavallisten kansalaisten välillä, samoin *Samuelsonin* mukaan tarvitaan julkisen vallan ekonomisteja säätelemään kansantalouden toimintaa. Tälle vastavoimana syntyi liberaalia individualismia edustava Chicagon koulukunta, *Frank Knightin* johdolla, pyrkien taloustieteen reformaatioon. Heidän mukaansa poliitikot ja byrokraatit eivät mitenkään pystyneet toimimaan talouspolitiikan säätelyllään yhteisen edun hyväksi.

Nelsonin tarkoitus on osoittaa, että talous-

tiede, yhtä vähän kuin muutkaan yhteiskuntatieteet, ei ole arvovapaata. Puhdaslinjaisinkin ekonometrinen mallinnus sisältää aina sisäänrakennettuja arvostuksia ja moraalisia kannanottoja, yleensä tutkijan sitä tiedostamatta. Tässä *Nelson* muistuttaa toista taloustieteen retoriikan huomioitsijaa, *McCloskeyta*, joka myös pitää taloustieteellisen tutkimuksen implisiittisiä arvoja ja kätettyä metafysiikkaa sen varsinaisia eksplisiittisiä tuloksia mielenkiintoisempina. *Nelson* kuitenkin perustaa näkemyksensä yksipuolisemmin taloustieteen historian merkittävimpiin teoksiin, siinä missä *McCloskey* huomioi johdonmukaisemmin myös uusimman taloustieteen kehityspiirteet.

Adam Smithin vapaa markkinatalous sisältää kiintoisan paradoksin. Markkinoiden tehokkuus perustuu omaa hyötyään maksimoiviin toimijoihin. Toisaalta tämän oman edun tavoittelun tulee tapahtua tiukkojen sääntöjen puitteissa. Markkinoiden olemassaolo vaarantuu vakavasti mikäli oman edun tavoittelu johtaa korruptioon, laittomuuksiin tai epärehellisyyteen. Itsekkyys vaatii siis kaitsijakseen vahvat eettiset ja juridiset instituutiot. Eräs tällainen eettinen instituutio on uskonto. Positiivisessa mielessä se voi mahdollistaa sellaisen kulttuurisen ja yhteiskunnallisen normiston syntymisen, joka generoi kuluttajien sosiaalista pääomaa. Tämä luo samalla edellytyksiä myös vahvempaan taloudelliseen kasvuun.

Nelson menee päättelyssään vielä tätä pidemmälle. Hän vihjaa, että vahvimmin itse moderni taloustiede toimii yhteistä hyvää tavoittelevana normistona, siis faktisesti yhteiskunnan sekulaarina uskontona. Vapaiden markkinoiden, ja sen uskollisena apostolina toimivan taloustieteen, uskonnollisena tavoitteena on maksimoida materiaalistien hyödykkeiden allokaation tehokkuutta ja näin aikaan-

saada taloudellista kasvua. Taloudellinen kasvu taas pyrkii sekulaariin ”pelastukseen”, maanpäälliseen taivaan valtakuntaan, jossa hyödykkeiden niukkuus, siis suuri saatana itse, on viimein poistettu. Loogisena sivujuonteena on nähdä ekonomistit uuden sekulaarin papiston edustajina.

Kirjan kiinnostavinta antia löytyy sen kolmannesta osasta, jossa *Nelson* kuvaa Chicagon koulukunnan sisäistä kehitystä alkaen *Frank Knightin* vahvasta yksityisomistuksen ja voiton tavoittelun puolustuksesta, joka on ”valitettava, mutta välttämätön” yhteiskunnan toiminnan tae (s.121). Tämä yksilönvapauden puolustus syveni äärimmilleen Chicagon koulukunnan toisen ja kolmannen sukupolven ekonomistien (joista *Nelsonin* erityiskäsittelyyn pääsevät mm. *George Stigler*, *Milton Friedman*, *Gary Becker* ja *Richard Posner*) keskuudessa, jotka hylkäsivät *Knighthin* vähäisetkin ajatukset yksilön valinnan sosiaalisista dimensioista, ja nauulasivat puhtaan kalvinismin teesit myös taloustieteeseen, jota hänen mukaansa edustaa hyödyn maksimoinnin ja taloudellisen tehokkuuden absoluuttinen valta-asema talouden analyyseissa.

Nelsonin selkeästi kirjoitetun tuotoksen ansio on arvovapaan taloustieteen ideaalin mahdollisuuden osoittaminen. Se sopinee erinomaaisesti myös perusoppikirjaksi neoklassisen taloustieteen historiasta. Toisaalta, enpä usko *Nelsonin* havainnossa olevan monellekaan suurta yllätystä, sen verran postmodernismi on ravistellut myös puhtaan tieteen perusteita. In-

himilliseen toimintaan kuuluu elimellisesti reflektio ympäröivän yhteiskunnan ja toisten toimijoiden kanssa. Tässä kohtaamisessa syntyy jännitteitä, sopimuksia ja fraktioita. *Nelsonin* tapa käyttää teologiaa tämän prosessin metaforana on jännittävä ja projisoi uusia näkökulmia asiaan, mutta olisiko sittenkin luontevampaa puhua tässä yhteydessä paremminkin ”taloustieteen politiikasta” tai ”taloustieteen filosofiasta”? *Nelson* käsittääkseni käyttää sanaa ”teologia” vain retorisenä kuvana, edustamaan kaikkea ei-luonnontieteellistä päättelyä, johon elimellisesti liittyvät tunteet, uskonnot, ideologiat, jne. *Nelson* varsinaisesti puhuukin siis taloustieteen ihmiskuvasta ja sen heijastumisesta harjoitettuun tutkimustoimintaan. □

Kirjallisuus

- Barro, Robert J. ja McCleary, Rachel (2003): ”Religion and Economic Growth”. *NBER Working Papers*, no. 9682.
- Berman, Eli (2003): ” Hamas, Taliban, and the Jewish Underground: An Economist’s View of Radical Religious Militias”. *NBER Working Papers*, no.10004.
- McCloskey, D.N. (1998): *The Rhetoric of Economics*. The University of Wisconsin Press. Wisconsin. 2nd edition.
- Nelson, Robert H. (1991): *Reaching for Heaven on Earth: The Theological Meaning of Economics*. Lanham, Md. Rowman and Littlefield.
- Samuelson, P. (1948): *Economics*. McGraw-Hill. New York. (17th ed. 2001).